ചിത്തേന ഹൃദയം ചൈത്യ: ക്ഷേത്രജ്ഞ: പ്രാവിശദ്യദാ
വിരാട് തദൈവ പുരുഷസ്സലിലാദുദതിഷ്ഠത (3-26-70)
തമസ്മിൻ പ്രത്യഗാത്മാനം ധിയാ യോഗപ്രവൃത്തയാ
ഭക്ത്യാ വിരക്ത്യാ ജ്ഞാനേന വിവിച്യാത്മനി ചിന്തയേത് (3-26-72)

കപിലദേവൻ തുടർന്നു:
ആകാശത്തിൽ നിന്ന് വായു, വായുവിൽ നിന്ന് അഗ്നി, അഗ്നിയിൽ നിന്നും ജലം, ജലത്തിൽനിന്ന് ഭൂമി എന്നിവയുണ്ടായി. ഓരോ കാര്യത്തിലും കാരണം അന്തർലീനമാകുന്നു. ഈ ഓരോ ധാതുക്കളിലും കാരണധാതുക്കളുടെ സ്വഭാവവിശേഷം കൂടി അടങ്ങിയിരിക്കുന്നു. എല്ലാ ധാതുക്കളുടെ സ്വഭാവവിശേഷങ്ങളും ഭൂമിയിൽ ഒന്നുചേർന്നിരിക്കുന്നു.

പഞ്ചഭൂതങ്ങളും, മഹത്തും, അഹങ്കാരവും വേർപ്പെട്ടിരുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഭഗവാൻ നാരായണൻ സ്വയം കാലരൂപത്തിൽ അവയിൽ പ്രവേശിച്ചു. പൂർവ്വസൃഷ്ടിചക്രത്തിൽ മുക്തി ലഭിച്ചിട്ടില്ലാത്ത ആത്മാക്കളുടെ കർമ്മഭാരവും പ്രകൃതിയുടെ സ്വഭാവവിശേഷതകളും അവയിൽ ചേർത്തുവെച്ചു. ഏഴുതത്വങ്ങളും അങ്ങിനെ പ്രവർത്തനോന്മുഖമായി. വിശേഷൻ എന്ന പേരുള്ള അണ്ഡമായിമാറി അതിൽനിന്നും വിരാട് എന്ന വിശ്വജീവി പുറത്തുവന്നു.

ഈ അണ്ഡത്തിൽ ജീവനുണ്ടായിരുന്നില്ല. പഞ്ചഭൂതങ്ങളാലും മഹത്ത്, അഹങ്കാരം, എന്ന തത്വങ്ങളാലും അത് ചുറ്റപ്പെട്ടിരുന്നു. ഭഗവാൻ അതിൽ പ്രവേശിച്ച് സൃഷ്ടിപരിണാമത്തിന് തുടക്കമിട്ടു. സൂക്ഷ്മങ്ങളായ ഇന്ദ്രിയങ്ങൾ അണ്ഡത്തിലെ പഞ്ചഭൂതങ്ങളിൽനിന്നും പരിണമിച്ച് ഒറ്റക്കെട്ടായി വിശ്വജീവിയുടെ ഭാഗമായി. അവനിൽ വദനവും, രസനയും, സംസാരശേഷിയും, അഗ്നിദേവനും ആവിർഭവിച്ചു. ഘ്രാണശക്തിയോടെ നാസികയും, പ്രാണനും പിന്നീടുണ്ടായി. ഒരുജോടി കണ്ണുകളും കാഴ്ചശക്തിയും സൂര്യദേവനും, അതിനുശേഷം കർണ്ണങ്ങളും കേൾവിശക്തിയും ആകാശദേവതകളും ഉണ്ടായി. പിന്നീടാ വിശ്വജീവിയിൽ ത്വക്കും രോമങ്ങളും ഉണ്ടായി. സസ്യലതാദികളും, വൃക്ഷങ്ങളും അവയുടെ ദേവതകളും അങ്ങിനെ ഉണ്ടായി. ജലദേവതകളും പുനരുൽപ്പാദനാവയവങ്ങളും ഉൽപ്പാദനശേഷിയും പിന്നീടുണ്ടായി. വിസർജ്ജനാവയവങ്ങളും ഗുദദ്വാരവും അവയെ നിയന്ത്രിക്കുന്ന ദേവതകളും ഉണ്ടായി. അതുപോലെ കൈകളും അവയെ നിയന്ത്രിക്കാൻ ഇന്ദ്രനും ഉത്ഭവിച്ചു. കാലുകളും ചലനങ്ങളും വിഷ്ണുദേവനും പിന്നീടുണ്ടായി. രക്തധമനികളും, നദികളും, കടലും, വയറും, വിശപ്പും എല്ലാം ഉണ്ടായി. പിന്നീട് ഹൃദയവും, മനസ്സും, ചന്ദ്രനും, ബുദ്ധിയും, ബ്രഹ്മാവും, അഹങ്കാരവും, രുദ്രനും അവസാനമായി ചിത്തവും അന്തര്യാമിയായി അതിനെ നിയന്ത്രിക്കുന്ന ദേവതയും ഉണ്ടായി. എല്ലാ ഇന്ദ്രിയങ്ങളും ഈ വിശ്വജീവിയെ ഉണർത്താൻ ശ്രമിച്ചെങ്കിലും അതു വൃഥാവിലായി. ചിത്തത്തെ നിയന്ത്രിക്കുന്ന അന്തര്യാമി ശ്രമിച്ചപ്പോൾമാത്രമേ വിശ്വപുരുഷൻ ഉണർന്നുള്ളൂ. അതുകൊണ്ടാണ് യോഗമാർഗ്ഗങ്ങളിലൂടെ ആത്മജ്ഞാനവും വിരക്തിയും നേടി ഒരുവൻ ഈ അന്തര്യാമിയെ പൂജിക്കുന്നത്.